

M E D D E L A N D E

nr 34

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas att delta i vår utflykt till Lund fredagen den 9 maj. Därvarande historiska museums föremålsbestånd av äldre vapen genomgås och demonstreras av amanuens G.Rausin i samband med ett föredrag betitlat "Äldre vapenhistoria". Samling utanför Historiska museet i Lund kl. 19.15.

Årsmötet

Ägde rum fredagen den 7 mars under ordf. presidium och besöktes av ett tjugotal medlemmar. I sin välkomsthälsning vände sig ordf. särskilt till kvällens föredragshållare, oberstleutnant A.Arendrup, och herr Eljegren, som för första gången bevistade ett sammanträde.

Förhandlingarna inleddes med ordf. parentation över den nyligen bortgångne medlemmen, syssloman J.O. Lindström, vars minne hedrades med en tyst minut. Härefter vidtog stadgeenliga förhandlingar. Av styrelsens verksamhetsberättelse framgick att medlemsantalet under året ökats med 7 och att sammanlagda antalet medlemmar nu är 103. Revisionsberättelsen godkändes utan anmärkning. Ordf. och avgående styrelse omvaldes, varför föreningens styrelse för innevarande arbetsår fick följande sammansättning: hr J.F. Herrström, ordf., major J.Lindgren, v.ordf., köpman S.Hansson, skattmäst., disp. A.Göransson, sekr., samt disp. Th.Jakobsson, klubbm. Även styrelsesuppleanterna godsäg. K. Hedberg och byggm. C.Mildner, samt revisorerna, f. polisman E.Andersson och trädgårdsmästare I.Thy

nell med kriminalöverkonstapel K. Nordholm som suppleant omvaldes.

Ordf. tackade mötet för förtroendet och redogjorde för styrelsens närmaste planer. Bl.a. avser man att åter börja med demonstration av medlemmarnas samlingar och att återinföra de gamla vapenauktionerna. Från styrelsen förelåg också ett förslag att redaktörssysslan för föreningens "Meddelande" i enlighet med vad som tidigare varit fallet skulle avlönas med viss mindre summa. Denna skulle beräknas pr. nummer istället för pr. år, då detta ställde sig mest fördelaktigt för föreningens just nu tämligen hårt ansträngda kassa. Årsmötet godkände enhälligt detta förslag. Då ordf. ej längre hade tid att fungera som redaktör och ingen annan av de i mötesförhandlingarna deltagande var villig att åtaga sig sysslan, uppdrogs åt styrelsen att under hand söka ordna frågan. Detta har senare lyckats, och bestrider hr O. Cederlöf fr. o.m. detta nummer redaktörsskapet.

Efter förhandlingarnas slut höll oberstleutnant A. Arendrup ett av de närvarande livligt uppskattat föredrag med titeln "En 1500-talshjälmns historia".

En 1500-talshjälmns historia.

Sammandrag av oberstleutnant Arendrups föredrag.

År 1895 mottog föredragshållarens föräldrar som gåva från England en större låda, vilken hade ett för en expresslåda mindre vanligt innehåll. Den inrymde nämligen till den vapensamlade husfaderns oförställda glädje en rustning med innevarande manekäng, en svart visirhjälm, en ringpansarskjorta, två ringpansarhandskar och en rund persisk sköld. Gåvan åtföljdes av ett brev, vari givarinnan - föredragshållarens "Bedstemoder" - omtalade att föremålen stammade från en kyrka, Rayne Church, i Essex, varifrån de utsåldes i samband med en restaurering på 1850-talet.

Sedan oberstleutnant Arendrup efter sin faders frånfälle blivit ägare av dennes vapensamling inledde han efterforskningar för att om möjligt utröna vissa av föremålens proveniens. Dessa forskningar ledde också till att han tämligen snart kunde fastslå att endast hjälmen och ringpansaret stammade från den ovannämnda kyrkan. Därjämte kunde också konstateras att hjälmen genom sitt personhistoriska affektionsvärde - den kan attribueras till en bestämd person i en känd engelsk släkt - var den mest intressanta av dessa föremål. I Lakings kända vapenhistoriska arbete hittade den nya ägaren en hänvisning till ett par ställen i Archaeological Journal för åren 1881 och 1884, vari en av samtidens mest kända vapenforskare, Baron de Cosson, har beskrivit just denna hjälm tillsammans med tre andra hjälmar från Rayne Church. Det framgick av dessa båda artiklar, att hjälmarna,

vilka varit upphängda som begravningsvapen i kyrkan, burits av medlemmar släkten Capell till Rayne Hall. Vidare var det möjligt att konstatera att den här aktuella hjälmen burits av Sir Henry Capell (1532 - 1588).

Föredragshållaren redogjorde i fortsättningen för släkten Capells skiftande öden under en följd av århundraden, något som det här skulle följa för långt att gå närmare in på, och för det sätt på vilket ovannämnda och släkten Capells övriga begravningshjälmarna hamnat utanför kyrkans hägn. Rotten och upphovet till kyrkoklenodernas skingring är liksom i vårt land att söka i den religiösa ofördragsamheten mot oliktankande. Under den puritanska perioden i Englands historia lade nämligen Cromwell och hans religiösa fanatiker Englands och Skottlands vackraste kloster och kyrkor, däribland också Rayne Church, i ruiner. Först vid mitten av 1800-talet beslöt man sig för att ånyo uppföra Rayne Church, sedan man först raserat vad som fanns kvar av det gamla templet. I samband med denna vandalisering utrymdes också det Capellska gravkoret, som dittills bevarats. Kistorna överflyttades till ny gravplats och begravningsvapnen slängdes, sedan man avstått från ett förslag att begrava dem tillsammans med kistorna, ut på skräphögen, och de en sommardag 1856 hittades av föredragshållarens "Bedstemoder", då är endast en 10-årig flicka. Intresserad av antika och originella föremål lyckades hon förmå sin fader att inköpa föremålen, två hjälmar och det ovan beskrivna ringpansaret, för det facila priset av 10 shillings! Det är här vid att observera att de båda hjälmarna voro den äldsta resp. den yngsta av de fyra. De båda i kronologiskt hänseende mellanliggande hade nämligen redan något 15-tal år tidigare sålts från kyrkan till privatpersoner i trakten (den ena av dessa hamnade snart i Saffron-Waldon museum).

Den unga ägarinnan till hjälmarna blev, sedan hon nått mogen ålder gift med föredragshållarens morfader, som gått i egyptisk krigstjänst. Då maken redan efter några år stupade i striderna mot abessinierna, flyttade änkan tillbaka till England. Hon fick där i sitt hem i samband med planeringen av en utställning av gamla skyddsvapen besök av den ovannämnda vapenforskaren Baron de Cosson, vilken så ofta och så länge uttryckte sin öreserverade beundran för den äldre av Capell-hjälmarna, att hon ansåg sig föranlåten att skänka honom den som gåva till hans samling. Med denna inlemmade han också snart en av de båda andra Capell-hjälmarna, som han lyckats spåra upp hos en privatperson i Essextrakten. Även detta förvärv torde ha ställt sig synnerligen ekonomiskt fördelaktigt för den gode de Cosson, som lönade visad givmildhet synnerligen illa. Han sålde nämligen redan efter kort tid de båda hjälmarna till Metropolitan Museum i New York för en minst sagt rundligt tilltagen summa. Medan tre av släkten Capells intressanta hjälmar sålunda idag kan beskådas i tvenne offentliga samlingar i skilda världsdelar, återfinnes alltjämt den sista och yngsta i Collection Arendrup, Köpenhamn.

Colichemardeklinga.

Några reflektioner kring namn och ursprung.

I den vapenhistoriska litteraturen möter man ej sällan namn, vilkas ursprung är mer eller mindre dunkelt. Hit hör bl.a. benämningen colichemardeklinga (eller conichemardeklinga), vilken avser en under 1600-talets slut och 1700-talet bruklig klingtyp. Utmärkande för denna var som bekant, att klingans närmast fästet befintliga tredjedel (eller fjärdedel) var betydligt bredare än klingan i övrigt. Genom denna funktionellt betingade form, som uteslutande användes till fäkt- och dräktvärjornas klingor, uppnåddes avsevärda fördelar. Man kunde sålunda, utan att göra avkall på klingans styrka - parerdelen el. forten (fr. forte, styrka) hade ju sedvanlig bredd uppnå en osedvanligt smidig klingföring genom lättheten hos klingans närmast spetsen befintliga del, faible (fr. faible, svaghet).

Enligt en i vapenhistorisk litteratur ofta förekommande lakonisk uppgift skall klingtypen ifråga ha uppfunnits av "en till det franska hovet under Ludvig XIV-perioden knuten medlem av den tysk-svenska grevesläkten Königsmarck". Därmed åsyftas yrkeskrigaren Carl Johan von Königsmarck, den ryktbar Aurora Königsmarcks äldste broder, som på 1670- och 1680-talen förde ett kringflackande och äventyrligt liv vid de syd- och västeuropeiska hoven. Då den äventyrlige grevens namn nu en gång fått fastförankring i vapenhistorien, må det vara tillåtet att för ett ögonblick stanna inför hans sällsynt växlingsrika liv.

Efter att ha fått en vårdad uppfostran i Sverige - den, som är intresserad av närmare uppgifter, hänvisas till en artikel om släkten Königsmarck i den populärvetenskapliga tidskriften "Värld och Vetande" (hft 4, 1952) - begav sig Carl Johan von Königsmarck över till kontinenten för att söka sin lycka och samla erfarenhet. Som 18-åring deltog han ombord på malteserriddarnas galärer i striden mot turkarna, som nu ånyo gjorde en framstöt mot Europa. Han utmärkte sig därvid för en så utomordentlig tapperhet, att han, ehuru bekännare av den protestantiska tron, tilldelades de katolska riddarnas ordenskors. Efter slutad tjänst på Malta och i Spanien där han bl.a. uppträdde som toreador, ställde Königsmarck färden till England. Även i detta land blev den tappra och galante greven snart allmänt känd, sedan han utmärkt sig ombord på den engelska flottan under en hjälpe expedition till Tanger år 1680. Hans lycka torde också ha varit gjord vid Karl II:s hov, om han icke tack vare vissa äktenskapsspekulationer råkat bli inblandad i en mordprocess, som så när resulterat i att han fått

sträcka hals i hamprepet. Efter detta debacle kunde greven av förklarliga skäl icke stanna kvar i England. Han flyttade istället över till Ludvig XIV:s hov, där han genast gjorde sig så omtyckt, att han utnämndes till överste och begåvades med chefsskapet för det värvade Fürstenbergiska infanteriregementet. Redan efter något år tog han emellertid avsked ur framtjänst för att istället träda under sin farbroders, Otto Wilhelm von Königsmarck, venetianska fanor i kampen mot turkarna. Under det strapatsrika fälttåget i Grekland slutade han liksom denne sina jordiska dagar i en häftig febersjukdom. Kvar lämnade han endast minnet av en stor galenpanna och notorisk duellant.

Måhända är det sistnämnda rykte som kommit det königsmarckska namnet att förbindas med den ovan beskrivna klingtypen, speciellt lämpad för duellvärjor. Hur som helst, kan man nämligen, som redan J.D. Aylward framhållit i sitt arbete om engelska dräktvärjor, icke finna något belägg för att Königsmarck haft något med klingtypens tillkomst att göra. Benämningen "colichemardeklinga" synes över huvud taget, så långt förf. kunnat forska i saken, icke ha varit i bruk på 1600- och 1700-talen. I Diderots och d'Alemberts Encyclopedie (Paris 1751 - 1765) finnes en i detta sammanhang ytterst betydelsefull, initierad artikel av M. Lucotte om svärdfejarna och deras yrke, vari också olika klingtyper avbildas och beskrivas. I denna karakteriseras och benämns klingor av ovan beskrivna typ: "klingor med förstärkt forte". I engelska arbeten från samma tid betecknas de: "klingor, breda till halvvägs från fästet". Sålunda ingenstädes någon uppgift om att klingorna skulle ha anknytning till släkten Königsmarck.

Först på 1800-talet, romantikens århundrade, börjar benämningen "colichemardeklinga" eller "conichemardeklinga" (den senare varianten är den mest korrekta om klingnamnet är avlett av namnet Königsmarck, som på franska vanligen skrevs Coni/g/smarck dyka upp. I Larousses välkända "Dictionnaire universelle" från århundradets senare hälft återfinnes sålunda i de olika upplagorna varierande knapphändiga uppgifter om klingtypen. Där uppges bl.a. att "königsmarck är namnet på en tysk värjklinga av speciell typ" eller att "colichemarde är en värjklinga av tyskt ursprung". Dessa upplysningar i ett franskt arbete äro onekligen ägnade att inge förvåning, då den specialslipade klingan ju första gången, så långt man kunnat konstatera, dyker upp på hov- eller dräktvärjan, vilken ju var en fransk skapelse. De tyska källorna (Demmin och Boenheim m.fl.) ge heller icke någon ledtråd, då de över huvud taget icke omnämna klingtypen. Onekligen är en mera ingående undersökning av denna intressanta fråga på sin

plats. Härtill hoppas förf. kunna återkomma i annat sammanhang.

O.C.

Nyinvalid medlem.

Herr Åke Johansson, Lund (Emil Andersson)

Nyutkommen litteratur.

Armémusei Vänner, Meddelande XII innehållande

Theodor Jakobsson, Artilleriets utveckling från mitten av 1800-talet till utbrottet av första världskriget år 1914.

Carl Mothander, Gustav III:s svenska kosacker.

Heribert Seitz, 1653 års soldatvärja.

Olle Cederlöf, Karolinska artillerihirschfångare.

Livruskammaren, Vol. 5: 10-11, 1952, innehållande:

Alm, J. Örbyhusbågen

Hartmans, C.A. De geweermakersfamilie Lasonder.

Svenska Vapenhistoriska Sällskapet, Årsskrift 1951 innehållande:

T.von Schreeb, Carl XV:s drabanter deras mundering och beväpning.

" Äkta Müllers-studsare och deras mästare.

" Om officerssabeln m/1859 och dess konstruktör.

Heribert Seitz, Ryttarstandar från Gustav II Adolfs tid.

" Trettioåriga krigets svenska armévärja

Svensson, A., Samlingen av eldvapen å Ölands Forngård i Borgholm. Borgholm 1951.

28/4 1952.